

■ Dario Fo spreekt de menigte toe tijdens een betoging tegen de hogesnelheidslijn tussen Frankrijk en Italië. De Italiaanse Nobelprijswinnaar is geen schrijver die achter zijn bureau blijft zitten, maar wil ook met zijn daden en provocaties de maatschappij veranderen. (Foto Reuters)

MARIA TARANTINO ZOCHT KANDIDAAT-BURGEMEESTER **DARIO FO** OP IN ZIJN MILAAN

'Kunst die niet aanklaagt, is waardeloos'

MARIA TARANTINO

werkt als journaliste en presentatrice voor Pure FM, TV Brussel en Canvas, waar momenteel nog *De wereld van Tarantino* loopt.

W e zitten in de werkkamer van Fo's huis in Milaan, omgeven door kilometershoge boekenrekken waar de boeken letterlijk uitpulen. Fo neemt een wit blad en een balpen en begint te tekenen, als om aan te tonen dat hij klaar is voor het gesprek. Terwijl de balpen zich zenuwachtig over het blad voortbeweegt, vertelt Fo me over de Nobelprijs literatuur, die hij in 1997 in ontvangst mocht nemen. "Gewoonlijk bedankt een Nobelprijswinnaar de academie omdat hij de Nobelprijs heeft gekregen. Ik heb de Zweedse academie bedankt voor haar moed. Door een hofnar zoals ik tot laureaat uit te roepen, hebben ze de provocatie geenszins geschuwd."

Zeker in Italië zorgde de hoogste literaire bekroning voor 'hun' Dario Fo voor opschudding. "De Zweedse academie had een *comicus* bekroond, iemand die had gelachen met de DC (*de Democrazia Cristiana, de partij die in Italië na de Tweede Wereldoorlog tot het einde van de jaren negentig ononderbroken aan de macht was geweest, MT*), iemand die de criminele activiteiten van de staat aan de kaak had gesteld. Kortom, ik was een 'vervelende' auteur, omdat ik geen fabeltjes vertelde, maar heuse waarheden over het publieke en politieke leven." Fo kijkt even op van zijn tekening. "Of niet soms?"

Dario Fo is het soort nar dat lacht met de machthebbers en risico's alles behalve uit de weg gaat. Maar zoals hij zelf zegt: "Als je geen risico's neemt, wil dat zeggen dat je niets waard bent en dat je leven van geen nut is geweest."

Fo werd al verketterd sinds de jaren vijftig, toen de deuren van de kerken in Milaan volgeplakt wer-

den met affiches waarop de gelovigen werden aangespoord om de opvoeringen van hem en zijn partner Franca Rame te boycotten. Na een sketch op tv over de maffia kregen ze in de jaren zestig zelfs doodsb bedreigingen. Toen de Rai erop aanstuurde om hun teksten te censureren, weigerden ze het populaire televisieprogramma *Canzonissima* nog te presenteren. Die breuk met de staatszender zou een vijftiental jaar duren. In 1970 werd Rame door fascistische groepen gefokgeld en gearresteerd. In 1970 werd Rame door fascistische groepen gefokgeld en gearresteerd. In 1970 werd Rame door fascistische groepen gefokgeld en gearresteerd.

Terugblikkend op die jaren verklaart Dario Fo dat al dat geweld aan zijn adres en dat van zijn vrouw een normale reactie was. "Macht is als een zenuw die ontbloeit wordt", zegt hij. "Wanneer je ze beroert, reageert ze met geweld. De macht toont dan zijn ware ge-laat."

Tijdens het tekenen werpt Dario Fo enkele vluchtige blikken op een

'Vergeleken met de jaren zeventig is Italië nu een onwetende, verkleurde natie. Het volk is slecht geïnformeerd. Je moet het bij het handje nemen'

krantenfoto waarop een groep Afrikaanse vluchtelingen op de grond zit met dekens en hun schamele bezittingen. Het beeld wordt de inspiratiebron voor zijn tekening: het verhaal van de vluchtelingen die voor de Duomo van Milaan kampeerden tijdens de kerstdagen. Ze vragen politiek asiel, maar tot nu toe weigerde de stad het hen te verlenen. "Zo is het ook met de schilderkunst", aldus Fo. "Ja, ook de zogenaamde abstracte kunst: als die écht iets wil voorstellen, moet er een houding van woede en aanklacht tegen de werkelijkheid uitblijken. Kunst als puur hedonisme

Hij is Nobelprijswinnaar literatuur, een van de meest opgevoerde levende toneelschrijvers ter wereld en sinds kort ook kandidaat voor de burgemeestersjerp van Milaan.

Maria Tarantino zoekt Dario Fo op in zijn werkkamer in Milaan. Hij sprak er over kunst, politiek en de wetten van de macht. 'Macht verandert in een monster als die in stand moet worden gehouden.'

bestaat niet. Schilderkunst of theater die geen aanklacht, geen weerzin uitademen, is niets waard."

BURGEMEESTER FO

Onlangs raakte bekend dat Dario Fo zich in Milaan kandidaat stelt om centrumlinks te verdedigen bij de stembusgang voor het burgemeestersambt. Op 21 januari zal hij daartoe een toespraak houden voor een publiek van 3.500 man. Onder de aanwezigen zal zeker Londens burgemeester Ken Livingstone zitten. Ondertussen heeft fotograaf Oliviero Toscani er al voor gezorgd dat de posters en reclamespot voor de verkiezingscampagne klaar zijn. "Let op! Ik ben geen gematigd man, als jullie voor mij stemmen, moeten jullie weten dat jullie een risico nemen, het risico om terecht te komen in... een beter Milaan."

Het nieuws dat Fo zich kandidaat zou stellen, kwam voor velen als een totale verrassing. Fo mag dan wel altijd veel interesse getoond hebben voor Milaan, de gedachte dat die radicale en alternatieve man de burgemeester van de hoofdstad van de Italiaanse business kan worden, heeft iets subversiefs. "Ik heb besloten op te komen bij de verkiezingen omdat ik geschokt was door de stompzinigheid, het egoïsme, de oppervlakkigheid en de hypocrisie", argumenteert Fo. "Ik zei tegen mezelf: dat aanvaard ik niet! Hoe kan ik vermijden dat de zaken voort escaleren? Het spel gewoon meespelen bleek de enige manier."

"Milaan heeft het typische gemeenschapsgevoel verloren. Het was een stad die mensen wist te betrekken, die vrijgevig was, een stad waar een mens zich welkom kon voelen. Mijn tante vertelde me vaak over de buitenlanders die na de Tweede Wereldoorlog naar Milaan kwamen, over de zuiderlingen die naar het noorden kwamen en geen woord Italiaans kenden. Vergeleken met de ja-

ren zeventig is Italië vandaag een erg onwetende, verkleurde natie. Het volk is slecht geïnformeerd. Het moet het bij het handje nemen, het moet het bij het handje nemen, het moet het bij het handje nemen. Het moet het bij het handje nemen, het moet het bij het handje nemen, het moet het bij het handje nemen.

Had u zich veertig jaar geleden kunnen voorstellen dat u zich ooit kandidaat zou stellen?

Dario Fo: "Neen, wellicht niet. Weet u, soms heb ik spijt van mijn keuze. Het is niet gemakkelijk. De politieke

wereld is opgetrokken uit hypocrisie, uit mensen die zich zogezegd willen inzetten voor anderen, maar waarvan het duidelijk is dat ze enkel dat doen wat in hun eigen voordeel speelt. Mensen die uit zijn op macht."

"Macht is een lelijk beest. Je ziet het in een monster veranderen op het moment dat het in stand moet worden gehouden. Ik heb getracht theater te maken voor links, met links, maar ik heb met hen moeten breken om onafhankelijk te kunnen blijven, want zij wilden mij kooien."

Maar stel dat u aan de macht komt?

"Als man die de arrogantie van de

DARIO FO

(°1926)

ze in de loop der jaren verschillende theatergezelschappen. Een van zijn eerste werken *Il dito nell'occhio* werd gecensureerd door de regering en de kerk, hoewel het publiek ervan hield. Het gevecht met de censuur zal een constante zijn in zijn carrière.

Begin jaren zestig werkten beiden aan de spelshow *Canzonissima* voor de Rai, waarin ze sketches brachten over het leven van de gewone man. Ze werden een gigantisch succes bij de kijkers. Niettemin werden ze ook daar gecensu-

reerd en Fo en Rame stapten enkele minuten voor de live-uitzending op uit het programma. Ze waren zo populair geworden dat de Rai geen vervangers vond. Het zal tot 1976 duren voor beiden terug voor de Rai mogen werken.

In 1969 brengt Fo zijn *Mistero Buffo*, een reeks monologen die een mix zijn van middeleeuwse stukken en actuele gebeurtenissen. Het zorgt voor zijn wereldwijde doorbraak en sindsdien wordt Fo gespeeld van Argentinië tot Zimbabwe.

Fo zal altijd blijven reageren op actuele gebeurtenissen in Chili of op het Tiananmenplein en bekritiseert zowel de kerk, als het fascisme en de georganiseerde misdaad. In 1997 ontvangt hij de Nobelprijs voor literatuur.

macht aan den lijve heeft onderzocht, zal ik altijd mijn best doen om redelijk en eerlijk te blijven."

De methode van een komedieschrijver is een beetje dezelfde als die van een aspirant-burgemeester: vertrekken van de werkelijkheid, praten met de mensen en vervolgens je verbeeldings- en scheppende kracht gebruiken om te bepalen welke richting je uit wilt. U paste die methode toe ten tijde van De toevallige dood van een anarchist (1970), toen u in de rechtszalen zat en sprak met uw advocaten.

"Het is de techniek van de enquête. Je mag nooit alleen op je fantasie vertrouwen, evenmin als op de vooroordelen daarvan. Het beste is bij de feiten te blijven en te vertrekken van een grote hoeveelheid documentatie. Natuurlijk speelt daarna de verbeeldingskracht een rol, ook al is de werkelijkheid zo zot dat je er situaties in kunt ontdekken die uit zichzelf paradoxaal en ongelooflijk zijn. Zoals het verhaal van de nieuwe trams die hier een paar jaar geleden zijn aangekocht bij een Duits bedrijf dat kort daarna failliet is gegaan. De toestellen zijn beschadigd en aangezien het onmogelijk is om nieuwe stukken te bestellen voor hun herstel, is men verplicht goede trams uit elkaar te halen om de kapotte te herstellen."

De laatste jaren heeft Silvio Berlusconi's aanwezigheid in het Italiaanse politieke bedrijf kostbaar materiaal opgeleverd voor uw satires *Ubu-Bas* (2003) en *Anomalo Bicefalo* (Het tweekoppige monster) (2005).

"Dat laatste stuk gaat over een mis-

daad, een anonieme georganiseerde aanval tegen Poetin en Berlusconi. Het lot bepaalt dat Berlusconi wordt gered. Aangezien een deel van zijn hersenen is geraakt, wordt het ongedeerde hersendeel van Poetin bij Berlusconi getransplanteerd. Het personage dat daaruit voortspruit is een bizar, monsterlijk wezen dat zich niets meer herinnert. De enige die hem nog kan helpen is zijn vrouw. Die woont allang niet meer met hem, maar beslist uit medelijden haar man zijn leven te helpen herinneren.

"Mijn laatste werk, *Mamma Pace* (*dat in december werd opgevoerd in Londen, MT*), is gebaseerd op de lotgevallen van Cindy Sheenan, de moeder die haar zoon heeft verloren in Irak en beslist de regering-Bush uit te dagen. Ik wilde het verhaal vertellen van een vrouw die niets meer te verliezen heeft. Een vrouw wiens zoon is vermoord, een vrouw die onrecht is aangedaan, aan wie men mooie verhaaltjes heeft verteld om haar te sussen met de retoriek van de macht. Ze ontdekt echter dat de schurk enkel uit was op het bewaren van zijn macht, dat hij zelfs God aanhaalt in zijn valse religiositeit. Die vrouw beweegt hemel en aarde en slaagt erin honderdduizenden Amerikanen in opstand te doen komen."

En hoe eindigt het stuk?

"Eigenlijk is er geen einde. Het stuk eindigt met een hoogtepunt waarop de mensen de zaak beginnen door te hebben en Bush zijn geloofwaardigheid verliest, terwijl het schandaal omtrent de brutale martelingen aan het licht komt. Ik doe voort, zoals je ziet, ik teken. Als mij iets te doen staat, kan niemand me nog tegenhouden."

Met dank aan Nahid Shaikh en Gianni Marzo.

k
THEATER

LDVD ?

IN ENGLISH

Forced Entertainment, *Exquisite Pain*

DO 12>ZA 14, DI 17>DO 19/01/2006, 20.30,

KAAITHEATERSTUDIO'S

www.kaaitheater.be

Un'arte che non denuncia è inutile

Dario Fo è l'autore di teatro vivente più rappresentato al mondo, dall'Europa al Sudamerica, fino ad arrivare in Asia. Ogni mattina, quando lui si alza, sono almeno 400 le compagnie teatrali che stanno mettendo in scena uno dei suoi testi. Una popolarità guadagnata attraverso l'attività instancabile di autore-attore che registra il malessere sociale e politico che lo circonda e lo metabolizza in una satira arguta e generosa.

Fo è un'artista politico: il suo pathos iniziale è l'indignazione, il suo metodo la trasfigurazione del reale attraverso una successione di paradossi rocamboleschi e di provocazioni surreali. Anche nelle occasioni ufficiali, come al ricevimento del premio Nobel per la letteratura, avvenuto nel 1997. "Di solito in queste occasioni uno ringrazia per essere stato premiato, io invece ho ringraziato l'Accademia svedese perché era stata coraggiosa. Premiando un giullare, aveva compiuto una provocazione e adesso poteva capitare 'l'Ira di Dio'. Naturalmente il mio era solo un pretesto, un po' paradossale per poter raccontare la mia storia, per parlare del paese da dove vengo (Valtravaglia, sul Lago Maggiore, n.d.a.) e della sua gente, i fabulatori, gente che nasce con il gusto di raccontare, di narrare, di essere viva...lo sono cresciuto in un paese dove il fabulare era all'ordine del giorno. Non era un'eccezione, non era una dote. Immagina un posto dove tutti cantano e ballano e dove tu impari a cantare e a ballare quasi come se si trattasse di camminare. Ti pare? E per me è stato così".

A parlare è Dario Fo, il giullare. Siamo nello studio della sua casa di Milano, circondati da scaffali alti, stracolmi di libri. Fo dà il via all'intervista prendendo un foglio bianco, una penna e iniziando a disegnare. Mentre la penna si muove nervosa sulla carta, Fo continua il suo racconto.

"C'era in questo paese, quando sono nato io, quando ero piccolo, una vetreria grande, con questi soffiatori di vetro, un po' come a Murano, che lavoravano a turni, di giorno e di notte. Quando le due squadre si incontravano, c'era un momento di transito. C'erano quelli che aspettavano il proprio turno e quelli che avevano appena finito. Si andava a bere un goccio prima di iniziare a lavorare e qui nasceva un dialogo, si chiaccherava, si scherzava. I soffiatori di vetro venivano da tutta l'Europa, dalla Francia, dalla Germania, dalla Spagna, perfino dall'Oriente, ognuno con una tecnica diversa di soffiatura del vetro. Il Lago Maggiore era anche una zona di contrabbandieri, vicina alla Svizzera. E c'erano i pescatori, che spesso pescavano dove non si poteva. I bar e le osterie non chiudevano mai e i discorsi che facevano questi personaggi erano un miscuglio linguistico spesso divertente, dove si prendevano in giro i prepotenti e gli stronfioni".

Tra i suoi maestri Fo ama citare Ruzzante Beolco, il commediografo rinascimentale considerato il padre della Commedia dell'Arte: "Ruzzante aveva questa straordinaria dote di creatore della lingua. Lui parlava un dialetto che in verità aveva soltanto una parte di linguaggio reale. Tutto il resto era un'insieme di vocaboli tratti dallo spagnolo, dai dialetti della montagna. Tutti i grandi anni inventano una lingua, Molière ha inventato la sua lingua, così come Rabelais,

Rousseau, Shakespeare, non è mica vero che parlassero una lingua comune. Io stesso invento il linguaggio. Anche quando scrivo in italiano”.

La lingua a cui si riferisce Fo è il grammelot celebrato nel suo “Mistero Buffo” (1970), una sorta di pittura vocale che imita l’intonazione e il ritmo di una lingua esistente ma sostituisce alle parole suoni di pura fantasia, trasformandoli in un passepartout universalmente comprensibile.

“Ruzzante è stato un grande maestro di satira ma anche di vita. Anche lui è uno che non scherza per essersi messo a fare ironia sul potere. I suoi contemporanei lo disprezzavano perché metteva in scena la vita quotidiana, la gioia e la disperazione della gente comune, l’ipocrisia e l’arroganza dei potenti. Soprattutto la sua colpa era quella di riuscire a far ridere la gente nel raccontare tutte queste ingiustizie. Ruzzante ha avuto la fortuna di trovare protettori provveduti e generosi, che a loro volta avevano il dente avvelenato contro il potere e che lo hanno aiutato”.

A questo proposito, Fo ama citare una legge promulgata dall’imperatore Federico II di Svevia nel 1221, diretta contro i giullari che insultano il potere e i potenti. “A scuola lo fanno passare per un sovrano illuminato, ma in base alla sua legge i giullari potevano essere liberamente insultati, percossi, perfino uccisi”.

Ma allora l’Accademia svedese alla fine non è stata un po’ coraggiosa?

Fo non ha dubbi: “no, no, loro se ne fregavano. Avevano fatto le loro ricerche. Mi hanno premiato in un momento in cui ero arrivato ad essere il più rappresentato autore al mondo. C’era un successo popolare, in tutti i paesi dell’America latina e perfino dell’Asia. E questo naturalmente li spingeva a prendermi in considerazione. E’ difficile che un autore venga premiato a vent’anni, bisogna avere acquisito una certa popolarità.

Lo scandalo è stato che il fabulatore, il comico, il grottesco, era stato uno che aveva preso in giro la DC (Democrazia Cristiana, il partito che ha governato ininterrottamente l’Italia dal Dopoguerra fino agli anni 90 n.d.a.), uno che aveva denunciato gli atti criminali dello Stato. Insomma, un’autore scomodo, perché non è che io raccontassi delle favolette, raccontavo delle cose pesanti sul piano della vita pubblica e politica. No?”, dice alzando gli occhi dal disegno.

Dario Fo è il tipo di giullare che deride i potenti e che rischia grosso. Ma come dice lui, “se non rischi vuol dire che non vali niente e la nostra non è stata una vita comoda”.

Negli anni Cinquanta le porte delle chiese milanesi esibivano cartelli nei quali si esortavano i fedeli a disertare le rappresentazioni teatrali della coppia Dario Fo-Franca Rame. Negli anni Sessanta, ricevevano una serie di minacce di morte, in seguito ad un loro sketch sulla mafia, trasmesso dalla televisione. Rinunciavano alla conduzione della popolare trasmissione televisiva “Canzonissima”, dopo che la Rai aveva preteso la censura dei loro testi (l’allontanamento dalla televisione di Stato durerà 15 anni, n.d.a.). Nel 1970 un gruppo di fascisti rapiva e violentava Franca Rame. Negli anni Ottanta, durante la loro tournée in Argentina, gruppi di fascisti prendevano a sassate i teatri dove andavano in scena gli spettacoli. A distanza di anni, Dario Fo spiega tutta questa violenza nei confronti suoi e di sua moglie come una reazione normale: “il potere è un nervo scoperto, quando lo

tocchi allora il potere tira fuori la violenza. Tira fuori la sua vera faccia e si fa vedere per quello che è”.

Mentre disegna, Dario Fo lancia sguardi rapidi alla foto di un giornale dove è ritratto un gruppo di clandestini di origine africana. E' quella l'ispirazione del suo disegno, la storia dei clandestini che si sono accampati davanti al Duomo di Milano durante le feste di Natale. Chiedono l'asilo politico, ma finora il Comune li ha ignorati. Fo mi spiega che “anche la pittura, anche quelli che passano per pittori astratti, se sono dei pittori validi, lasciano trasparire un attaccamento alla realtà che è rabbia e denuncia. Non esiste l'arte come puro edonismo e non esistono pittura o teatro validi che non propongano una denuncia, un risentimento”.

E' di qualche settimana fa la notizia che Dario Fo ha deciso di candidarsi alle primarie per il Sindaco di Milano, ovvero all'elezione attraverso la quale verrà designato il candidato della Sinistra. Anche se Dario Fo si è sempre interessato a Milano, anche se negli ultimi anni ha partecipato alla vita politica della città presentando un piano concreto per risolvere il problema del traffico (piano che l'Amministrazione ha praticamente ignorato, n.d.a), l'idea che un personaggio così radicale e alternativo possa diventare il sindaco della capitale del business italiano, ha qualcosa di profondamente sovversivo. Dopo tutto negli anni Settanta, Dario Fo e Franca Rame avevano occupato illegalmente la Palazzina Liberty, uno stabile abbandonato nel centro di Milano, e l'avevano trasformata in un teatro con più di 80.000 tesserati.

“Milano ha perso il senso di collettività che le era proprio. Era una città che sapeva coinvolgere, essere generosa. C'era un'accoglienza straordinaria a Milano. Mia zia mi parlava degli stranieri che arrivavano a Milano nel Dopoguerra, i meridionali che arrivano nel nord senza parlare una parola d'italiano. L'Italia di oggi, rispetto all'Italia degli anni 70 è una nazione attonita, un po' imbesuita, sorpresa. La gente è male informata. Devi fare la storia. Devi tenergli la lezione. La televisione ha tirato fuori interessi orrendi, banali, spettacoli come “Il grande fratello” o “L'isola dei famosi”. Sono deviazioni. Sono un modo per non stare nel reale, nel vero, è un modo per fuggire.

Ho deciso di mettermi in questa corsa perchè sono rimasto sconvolto dall'ottusità, dall'egoismo, dal trucco, dall'ipocrisia. Mi sono detto “io questo non l'accetto”. E allora come fare per evitare che si continui per questa strada? L'unico modo è pagare, entrando subito nel gioco”.

Gli chiedo se se lo sarebbe immaginato, quarant'anni fa. “No, forse no. Ogni tanto mi pento di essere entrato in campo in questa situazione perché è dura. Non è facile. La cosa difficile è il mondo politico che è un mondo fatto di grandi ipocrisie, di gente che già parte con il motto di voler essere utile agli altri e poi ti accorgi che la sola utilità che conta è quella di avere vantaggi, di guadagnare potere. Il potere è la cosa che interessa queste persone”.

Ma per un giullare la cosa più importante non è avere dei “potenti” da sbeffeggiare? “Anche nei momenti in cui c'è al potere il partito per cui tu hai

combattuto, se tu sei un'uomo onesto, trovi sempre una critica da fare e quindi sei sempre in conflitto con il potere. Il potere non è soltanto quello dei briganti, il potere è una brutta bestia. Lo vedi diventare mostruoso nel momento in cui bisogna ad ogni costo tenerlo in piedi. Io ho provato a mettermi a realizzare il teatro per la sinistra, con la sinistra. Ho dovuto rompere con loro se volevo essere indipendente perché loro cercavano di imbrigliarmi". Se invece il potere lo avrai tu? "Cercherò con molta attenzione, avendola subito la prepotenza, cercherò sempre di essere ragionevole e onesto".

Il metodo del commediografo è lo stesso dell'aspirante sindaco: partire dalla realtà, parlare con le persone e poi usare la fantasia, il disegno, per vedere più chiaramente la direzione da prendere. Lo faceva ai tempi di "Morte accidentale di un anarchico" (1970), quando frequentava le aule dei processi e parlava con gli avvocati. "E' la tecnica dell'inchiesta - spiega Fo - non bisogna mai fidarsi solo della fantasia e delle proprie predisposizioni a vedere le cose in un certo modo. Non c'è di meglio che stare ai fatti ed avere a disposizione una documentazione enorme. Poi naturalmente entra in gioco la fantasia anche se la realtà è talmente pazza che ti permette di scoprire delle situazioni che sono per se stesse già paradossali, incredibili". Come la storia dei nuovi tram acquistati qualche anno fa da una ditta tedesca, che poi è fallita. Si guastano spesso e, visto che i pezzi di ricambio non ci sono, per ripararne uno si è costretti a smontarne un altro. Insomma, Dario Fo raccoglie i dati e nel documento dove spiega come amministrerebbe la città spuntano disegni di tram e conduttori in esubero.

Per il 21 gennaio, Dario Fo ha in programma uno spettacolo-comizio davanti a 3500 persone. Tra gli invitati c'è anche il sindaco di Londra Ken Livingstone, a cui Fo si ispira per la gestione del traffico. Nel frattempo sono pronti i poster e lo spot per la campagna elettorale, curati dal fotografo Oliviero Toscani. "Non sono un moderato - avverte Fo - fate attenzione, se mi voterete sapete che rischiate grosso, rischiate di ritrovarvi...in una Milano migliore".

Negli ultimi anni la presenza di Silvio Berlusconi sulla scena politica italiana ha fornito materiale prezioso alla vena satirica di Fo, che su di lui ha basato "Ubu-Bass"(2003) e il più recente "Anomalo Bicefalo"(2005), "la storia di un delitto, un'aggressione organizzata, non si sa da chi, contro Putin e Berlusconi. La fortuna vuole che a salvarsi sia Berlusconi. Parte del suo cervello è stata colpita e quindi gli viene trapiantata l'emisfero cerebrale di Putin rimasto illeso. Ne viene fuori uno strano personaggio, un po' mostruoso, che non ricorda più niente. Ad aiutarlo c'è la moglie, con la quale non vive più da tempo, ma che si decide a fare questo gesto di pietà nei confronti del marito, perché è l'unica in grado di aiutarlo e di fargli ricordare la sua vita".

Il suo ultimo lavoro, rappresentato a Londra il dicembre scorso è "Mamma Pace", basato sulle vicende di Cindy Sheenan (Frances de la Tour), la madre che ha perso il proprio figlio in Iraq e che decide di sfidare l'Amministrazione Bush. "Volevo raccontare la storia di una donna che non ha più niente da perdere, dal momento che le hanno ammazzato il figlio e che c'è un'ingiustizia, che c'è una criminalità di fondo, che le hanno raccontato delle storie, cercando di imbesuirla con la retorica del potere. Lei scopre che c'è solo l'interesse di questo bastardo a mantenere il suo potere. Tira persino fuori Dio, dice di parlare con Dio. Salta fuori

tutta la sua falsa religiosità. Questa donna muove le acque al punto che centinaia di migliaia di americani insorgono”.

E come va a finire? “In realtà non ha una fine. Finisce con un momento molto alto, in cui la gente comincia a capire e Bush perde sempre più credibilità e salta fuori lo scandalo della tortura e tutta la sua insolenza”.

“Io continuo, come vedi, disegno. Quando ho bisogno di fare una cosa, non c'è nessuno che mi tenga”.